

**RZECZNIK PRAW
OBYWATELSKICH**

**Informacja o działaniach podejmowanych
przez Rzecznika Praw Obywatelskich
na rzecz ochrony
praw mniejszości narodowych i etnicznych
w latach 2020 – 2022**

Warszawa, styczeń 2023 r.

Informacja o działaniach podejmowanych przez Rzecznika Praw Obywatelskich
na rzecz ochrony praw mniejszości narodowych i etnicznych w latach 2020-2022

Spis treści

I. Sprawy podejmowane przez Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich – dane statystyczne	5
II. Przykłady interwencji podejmowanych przez Rzecznika Praw Obywatelskich na rzecz ochrony praw mniejszości narodowych i etnicznych	6
1. Sytuacja mniejszości romskiej w Polsce – funkcjonowanie <i>Programu integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2021 – 2030</i>	6
2. Warunki socjalno – bytowe na osiedlach romskich	6
2.1 Osiedle romskie w Maszkowicach.....	6
2.2 Osiedle romskie w Koszarach	8
3. Wyzwania i potrzeby na osiedlach romskich związane z pandemią wirusa SARS-CoV-29	
4. Zakwaterowanie Romów w mieście Limanowa.....	10
5. Przeciwdziałanie powielaniu przez media stereotypów na temat Romów.....	11
6. Prawo do edukacji	11
6.1 Ograniczenie środków na edukację mniejszości niemieckiej.....	11
6.2 Realizacja prawa uczniów i uczennic z mniejszości niemieckiej do nauczania języka niemieckiego jako języka mniejszości i równoległe jako języka obcego nowożytnego	16
6.3 Dostęp dzieci należących do mniejszości narodowych i etnicznych do podręczników do nauki języków mniejszościowych.....	18
7. Sprawy wspólne dla mniejszości.....	19
7.1 Narodowy Spis Powszechny	19
7.2 Problemy z funkcjonowaniem organizacji mniejszościowych w związku z pandemią COVID-19.....	20
8. Prawo do własnej tożsamości	21
8.1 Sytuacja prawna Ślązaków i Wilamowian	21
8.2 Ograniczenie dostępu do programów telewizyjnych w językach mniejszościowych	23
8.3 Ochrona Ukraińskich Miejsc Pamięci.....	23
9. Postulat powołania instytucji kultury mniejszości	25

III. Interwencje Rzecznika Praw Obywatelskich w sprawach przestępstw motywowanych nienawiścią na tle narodowościowym, etnicznym lub wyznaniowym..	26
1. Przepępczość motywowana uprzedzeniami – sprawy podjęte przez RPO	26
2. Wizerunek mniejszości narodowych i etnicznych w debacie publicznej – przykład mniejszości żydowskiej	27
3. Działania na rzecz skutecznego zwalczania przestępczości motywowanej uprzedzeniami	27
IV. Wybrane spotkania eksperckie i debaty z udziałem Rzecznika Praw Obywatelskich w sprawach dotyczących praw mniejszości narodowych i etnicznych	28
1. Delegacja Europejskiej Komisji przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji (ECRI) w Biurze RPO	29
2. Forum Partnerstwa i Integracji w Przemysłu	29
3. „Forum Romske”	29
V. Procedura follow-up Komitetu ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej (CERD): raport RPO oraz stanowisko CERD	30

I. Sprawy podejmowane przez Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich – dane statystyczne

W okresie od 1 stycznia 2020 r. do 31 grudnia 2022 r. do Rzecznika Praw Obywatelskich wpłynęło około 60 spraw dotyczących ochrony praw mniejszości narodowych i etnicznych. Dodatkowo należy uwzględnić sprawy związane z aktami przemocy i mową nienawiści motywowanymi przynależnością narodową, etniczną lub wyznaniową. Takich zgłoszeń, różnego rodzaju, w okresie objętym niniejszą informacją zarejestrowano w Biurze RPO po około 80 w każdej kategorii. Duża część tych spraw nie dotyczyła aktów przemocy/mowy nienawiści kierowanych wobec osób należących do mniejszości narodowych lub etnicznych; pokrzywdzonymi byli cudzoziemcy.

System ewidencjonowania spraw wpływających do Biura RPO nie przewiduje możliwości przetwarzania informacji o narodowości, pochodzeniu etnicznym czy wyznaniu osób skarżących lub osób, których dotyczą skargi. Przedstawienie dokładnej informacji statystycznej na temat liczby skarg kierowanych do Rzecznika przez poszczególne mniejszości narodowe lub etniczne nie jest wobec tego możliwe. Już od wielu lat wśród prowadzonych w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich spraw z zakresu omawianej tematyki dominują jednak sprawy dotyczące ochrony praw mniejszości romskiej. Ma to związek ze szczególnie niekorzystną sytuacją, w jakiej znajduje się ta mniejszość, często nieporównywalną z innymi grupami obywateli, w tym także z innymi mniejszościami. Osoby należące do mniejszości romskiej, choćby ze względu na istniejące w społeczeństwie polskim stereotypy, są też szczególnie narażone na dyskryminację oraz inne naruszenia praw i wolności, także w relacjach z organami administracji publicznej.

Wydarzenia, które miały miejsce na przestrzeni ostatnich trzech lat, m.in. innymi pandemia wirusa SARS-CoV-2 spowodowały zmianę specyfiki problemów, z którymi mierzyły się mniejszości narodowe i etniczne. W skargach wpływających do Rzecznika, szczególnie na początku epidemii w 2020 r., powtarzały się problemy dotyczące braku dostępu do szczepionek, czy środków higieniczno-sanitarnych.

W 2022 r. przedmiotem kilkunastu wniosków skierowanych do Rzecznika była kwestia zmian w zakresie finansowania (obniżenie kwoty subwencji oświatowej) i organizacji (zmniejszenie liczby godzin z 3 do 1 tygodniowo) nauczania języka niemieckiego jako języka mniejszości.

II. Przykłady interwencji podejmowanych przez Rzecznika Praw Obywatelskich na rzecz ochrony praw mniejszości narodowych i etnicznych

1. Sytuacja mniejszości romskiej w Polsce – funkcjonowanie *Programu integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2021 – 2030*

Rzecznik Praw Obywatelskich w ciągu ostatnich kilku lat obserwuje **stopniową poprawę** sytuacji mniejszości romskiej w Polsce. Wpływ na to ma zarówno głębokie zaangażowanie organizacji romskich, jak i funkcjonowanie Programu integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2021-2030.¹ **Rzecznik nieustannie podkreśla pozytywny (choć niepozbawiony wad) charakter Programu romskiego.** W ramach Programu dodatkowe środki przeznaczane są m.in. na poprawę ciężkich warunków bytowych, w których żyje część społeczności romskiej w Polsce, czy wspieranie edukacji dzieci romskich.

Rzecznik w dalszym ciągu poświęca szczególną uwagę sytuacji na osiedlu w Maszkowicach oraz osiedlu w Koszarach. Ich mieszkańcy od lat oczekują na pomoc zwłaszcza w zakresie poprawy warunków mieszkaniowych. W 2021 r. władze gminy Łącko przystąpiły do nowych inwestycji mających na celu poprawę bezpieczeństwa i infrastruktury osiedla. Władze gminy Limanowa, zgodnie z wiedzą Rzecznika, również planują realizację inwestycji mających na celu poprawę warunków bytowych na osiedlu w Koszarach.

2. Warunki socjalno-bytowe na osiedlach romskich

2.1 Osiedle romskie w Maszkowicach

Rzecznik Praw Obywatelskich wciąż na bieżąco monitoruje sytuację panującą na osiedlu romskim w Maszkowicach w gminie Łącko (woj. małopolskie). Osiedle to, zamieszkiwane przez około 270 osób, stanowi kilkadziesiąt zabudowań mieszkalnych i gospodarczych, w większości postawionych kilkanaście lub nawet kilkadziesiąt lat temu (powstanie osady datuje się na koniec lat 40-tych XX wieku). Standard budowli jest dramatycznie niski. Jakość materiałów wykorzystanych do ich budowy, sposób, w jaki zostały one użyte, a także upływ czasu spowodowały, że większość domów nie tylko nie zapewnia godnych warunków zamieszkania, ale wręcz stwarza realne zagrożenie dla zdrowia i życia ich mieszkańców.

¹ Program ustanowiony uchwałą nr 190/2020 Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 2020 r.

W ostatnich latach, mimo aktywności Rzecznika, kolejnych wystąpień kierowanych do władz samorządowych gminy, a także zaangażowania Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Wojewody Małopolskiego, **nie udało się doprowadzić do przyjęcia przez Gminę Łącko planu kompleksowej rewitalizacji osiedla**, czego jednym z powodów jest opór władz samorządowych, który może pozostawać w związku z dyskryminującym podejściem do lokalnej społeczności romskiej. W 2021 r. Rzecznik prowadził korespondencję z Małopolskim Urzędem Wojewódzkim w celu oceny racjonalności wydawania środków pochodzących z Programu integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014–2020.² Działanie to było konsekwencją podjęcia przez Rzecznika Praw Obywatelskich interwencji w związku z zawaleniem się ściany jednego z budynków mieszkalnych w tzw. starej części osiedla romskiego w Maszkowicach i pilną potrzebą udzielenia pomocy rodzinom, które w wyniku katastrofy utraciły dom. Analizując odpowiedzi wpływające w tej sprawie, Rzecznik dostrzegł wyraźne różnice między podanymi w wyniku ww. korespondencji kwotami, rzeczywiście wydawanymi każdego roku przez Gminę Łącko na potrzeby remontowo-infrastrukturalne osiedla, a wysokością środków pozyskiwanych corocznie przez Gminę z Programu integracji społeczności romskiej w Polsce, o których informowało Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. Z jednej z uzyskanych w toku korespondencji odpowiedzi wynika, że w latach 2016–2020 Gmina Łącko wydała na zadania remontowo-inwestycyjne związane z osiedlem romskim mniej niż połowę środków przekazanych w tym okresie Gminie Łącko z Programu integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014–2020. Z uwagi na wątpliwości Rzecznika dotyczące wydatkowania środków publicznych będących w dyspozycji Gminy Łącko przeznaczonych na cele dotyczące społeczności romskiej Rzecznik zgłosił ten problem Najwyższej Izbie Kontroli³ jako propozycję tematu do kontroli planowanych na 2023 rok.

Rzecznik Praw Obywatelskich podjął również interwencję w związku pożarem, do którego doszło 9 stycznia 2022 r. w jednym z domów na osiedlu w Maszkowicach⁴. W sytuacjach takich jak ta niezbędna jest pomoc władz samorządowych, Romowie we własnym zakresie nie poprawią warunków mieszkalnych. Nie mają do tego ani środków finansowych, ani możliwości prawnych, gdyż nie dysponują tytułami prawnymi do nieruchomości. Samodzielne podjęcie poważniejszych prac spowodowałoby jedynie spotęgowanie problemu samowoli budowlanych.

² Nr sprawy: XI.816.17.2017.

³ Pismo z dnia 11 maja 2022 r., III.037.1.2022.

⁴ Nr sprawy: XI.816.1.2022.

Wójt Gminy Łącko w odpowiedzi zapewnił Rzecznika, że poszkodowanej rodzinie zapewniono wsparcie finansowe m.in. w formie zasiłku celowego na pokrycie strat spowodowanych pożarem⁵. Wskazał również, że w ostatnich latach gmina zrealizowała przedsięwzięcia takie, jak szeroko rozumiany remont mieszkań społeczności romskiej, zakup nowych kontenerów mieszkalnych, doprowadzenie sieci wodociągowej i kanalizacyjnej. Jednocześnie, jak wynika z treści pisma Wójta, Gmina Łącko na dzień sporządzenia odpowiedzi nie uzyskała wymaganych prawem pozwoleń na użytkowanie nowych kontenerów mieszkalnych. Jak wskazał Wójt, problem ten wynikał przede wszystkim z trudności Gminy Łącko ze spełnieniem wszystkich, przewidzianych prawem wymogów co do usytuowania takich obiektów.

W odpowiedzi Wójt podkreślił także ograniczony zakres podejmowania działań remontowych przez Gminę Łącko. Jest to możliwe tylko w odniesieniu do obiektów „legalnych” (posadowionych zgodnie z prawem⁶) lub takich, które powstały przy udziale środków publicznych, warunków tych nie spełnia jednak zdecydowana większość zabudowań na ww. osiedlu.

2.2 Osiedle romskie w Koszarach

W 2021 r. Rzecznik Praw Obywatelskich zapoznał się z przekazaną mu do wiadomości prośbą mieszkanki osiedla w Koszarach adresowaną do Wójta Gminy Limanowa o sfinansowanie przez gminę, ze środków pochodzących z Programu integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2021 – 2030, zakupu lub budowy domu dla niej i jej rodziny. W liście skarżąca opisała trudne warunki, w których zmuszona jest mieszkać, a także wspomniała o podejmowanych już wcześniej przez gminę, nieudanych próbach zakupu nieruchomości na rynku wtórnym.

Rzecznik podjął sprawę i zwrócił się do Wójta Gminy Limanowa z prośbą o poinformowanie, jakie działania zamierzają podjąć władze samorządowe gminy, a w szczególności, czy gmina rozważyła możliwość skorzystania z zasobów Programu romskiego, zgodnie z oczekiwaniami skarżącej.⁷

W odpowiedzi Wójt Gminy Limanowa⁸ wskazał, że skarżąca jest osobą, która w ocenie Gminy spełnia warunki pozwalające ubiegać się o najem lokalu mieszkalnego, jednakże Gmina Limanowa nie dysponuje aktualnie wolnym lokalem, który mógłby zostać jej zaoferowany. Zgodnie z odpowiedzią Wójta pomimo podjętych uprzednio

⁵ Pismo z 24 stycznia 2022 r. (ROA.010.1.2022) oraz z 22 kwietnia 2022 r. (RIR.7013.1.3.8.2022).

⁶ Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2021 r. poz. 2351, ze zm.).

⁷ Nr sprawy: XI.816.3.2021.

⁸ Pismo z 16 lutego 2021 r. (GK.7021.8a.7.2021).

(2018 – 2019) przez Gminę starań, nie udało się dokonać zakupu lokalu w ramach „Programu integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014 – 2020”. Jak wyjaśnił Wójt, ze względu na takie przyczyny, jak brak zgody właścicieli na sprzedaż lokali dla rodziny romskiej, czy sprzeciwy sąsiadów lokali oraz mieszkańców miejscowości, w których Gmina Limanowa po wstępnym rozeznaniu planowała kupić nieruchomość.

Rzecznik Praw Obywatelskich w 2022 r. ponownie zwrócił się do Wójta z prośbą o przekazanie aktualnej informacji w zakresie wykorzystania przez Gminę środków finansowych pozyskanych z „Programu romskiego na lata 2021-2030”. W odpowiedzi Wójt⁹ wskazał, że w 2021 roku zrealizowano zadanie polegające na remoncie budynku mieszkalnego wielorodzinnego Koszary 19. Z kolei w 2022 roku w trakcie realizacji jest zadanie mające na celu poprawę warunków użytkowych, estetycznych i sanitarnych budynku Koszary 19, obejmujące m.in. roboty polegające na remoncie pieców grzewczych we wszystkich lokalach budynku Koszary 19, wymianę drzwi wejściowych i remont klatki schodowej. Wójt poinformował RPO, że w 2023 roku Gmina Limanowa planuje w ramach „Programu integracji społecznej i obywatelskiej Romów w Polsce na lata 2021-2030” m.in. dokonać zakupu budynku mieszkalnego dla rodzin romskich oraz podejmować dalsze działania na rzecz poprawy warunków sanitarnych i bezpieczeństwa w budynku Koszary 19.

3. Wyzwania i potrzeby na osiedlach romskich związane z pandemią wirusa SARS-CoV-2

Wraz ze wzrostem zachorowań na COVID-19 do Rzecznika Praw Obywatelskich wpłynęły skargi z osiedli romskich znajdujących się w Gminie Limanowa oraz Gminie Łącko. Ich mieszkańcy wskazywali na szczególnie wysokie zagrożenie dla bezpieczeństwa zdrowotnego spowodowane panującymi na osiedlach warunkami mieszkaniowymi. Skarżący informowali, że na osiedlach znajdują się osoby w podeszłym wieku oraz osoby przewlekle chore, dla których zarażenie się koronawirusem jest niezwykle niebezpieczne.

W marcu 2020 r. do RPO zwrócił się przedstawiciel społeczności romskiej z osiedla w Maszkowicach z prośbą o pomoc w uzyskaniu od władz gminy wsparcia dla mieszkańców osiedla w związku z pandemią. W dniu 1 kwietnia 2020 r. Rzecznik zwrócił się do Wójta Gminy Łącko o podjęcie działań, które pozwolą zmniejszyć ryzyko epidemiczne na osiedlu¹⁰. Rzecznik poprosił też Wójta o wyjaśnienie, w jaki sposób szkoła, do której uczęszczają dzieci z osiedla, realizuje w warunkach pandemii swoje

⁹ Pismo z 18 listopada 2022 r. (GK.7021.8a.24.2022).

¹⁰ Pismo z 1 kwietnia 2020 r., XI.812.8.2020.

zadania wobec tej grupy uczniów i uczennic. Analogiczne wystąpienie RPO skierowano do Wójta Gminy Limanowa w maju 2020 r.¹¹, kiedy to do Rzecznika zwróciła się mieszkanka osiedla w Koszarach z prośbą o podjęcie sprawy braku dostępu mieszkańców osiedla do maseczek ochronnych oraz środków dezynfekujących.

Rzecznik w dniu 2 kwietnia 2020 r. skierował wystąpienie do Pełnomocniczki Wojewody Małopolskiego ds. Mniejszości Narodowych i Etnicznych odnoszące się do sytuacji na wszystkich osiedlach romskich w województwie małopolskim.¹²

Z odpowiedzi udzielonych przez Wójta Gminy Łącko¹³, Wójta Gminy Limanowa¹⁴ oraz Pełnomocniczki Wojewody Małopolskiego¹⁵ wynikało, że w niektórych gminach województwa władze zdecydowały się dodatkowo wesprzeć Romów środkami ochrony osobistej. Część gmin jednak uznała, że mieszkańcy osiedli mogą sami zakupić takie środki, wykorzystując na ten cel zasiłki. We wszystkich gminach wprowadzono natomiast nauczanie zdalne. Dla uczniów, którzy nie mieli dostępu do internetu lub niezbędnego sprzętu, przygotowywane były pakiety z zadaniami w formie papierowej. Większość gmin wystąpiła też do Ministerstwa Cyfryzacji o dodatkowe środki na zakup sprzętu komputerowego do nauczania zdalnego.

4. Zakwaterowanie Romów w mieście Limanowa

W 2021 r. do Rzecznika Praw Obywatelskich zwrócił się mieszkaniec Limanowej, który na podstawie umowy najmu zajmuje 3-pokojowe mieszkanie socjalne z kuchnią i łazienką o powierzchni 48m². Mieszkanie jest własnością miasta Limanowa. Jak wskazał skarżący, obowiązująca go umowa wygasła we wrześniu 2021 r. i nie może zostać przedłużona w związku z negatywną oceną stanu mieszkania, wydaną przez Powiatowy Inspektorat Nadzoru Budowlanego w Limanowej. Mieszkanie to zajmowało sześć osób, w tym jedno dziecko. Władze miasta miały zaproponować skarżącemu, w miejsce poprzedniego lokalu, pokój o powierzchni 38 m², znajdujący się przy ul. Żwirki i Wigury, w budynku, w którym zamieszkują Romowie rezydujący uprzednio przy ul. Wąskiej. Rozwiązanie takie, może budzić wątpliwości związane z przydzielaniem mieszkań będących w zasobach miasta Limanowa według kryterium pochodzenia etnicznego, czego skutkiem będzie kwaterowanie osób narodowości romskiej, ubiegających się o lokal socjalny, w tej samej nieruchomości.

¹¹ Pismo z 19 maja 2020 r., nr sprawy XI.812.214.2020.

¹² Pismo z 2 kwietnia 2020 r., nr sprawy XI.812.18.2020.

¹³ Pismo z dnia 27 maja 2020 r. (ROA.5535.47.2020).

¹⁴ Pismo z dnia 20 maja 2020 r. (GK 7021.8a.20.2020).

¹⁵ Pismo z dnia 8 kwietnia 2020 r. (XVII.6113.13.2020).

Rzecznik postanowił zbadać tę sprawę i zwrócił się do Burmistrza miasta Limanowa z prośbą o udzielenie wyjaśnień.¹⁶ W odpowiedzi Burmistrz zawiadomił Rzecznika, że po wyrażeniu przez skarżącego sprzeciwu wobec oferty zmiany lokalu zdecydowano się przedłużyć ze skarżącym umowę najmu dotychczas zajmowanego mieszkania na czas określony wynoszący rok¹⁷. Z kolejnych wyjaśnień¹⁸ wynika, że po dokonaniu okresowej oceny stanu budynku uznano, iż nadaje się on do generalnego remontu. Burmistrz zaproponował zatem najemcy inny lokal, jedyny dostępny w zasobach miasta, jednak oferta nie została przyjęta.

5. Przeciwdziałanie powielaniu przez media stereotypów na temat Romów

Stowarzyszenie Romów w Polsce zwróciło uwagę Rzecznika na praktykę niektórych mediów polegającą na podawaniu narodowości sprawców lub osób podejrzanych w przypadkach, gdy byli oni pochodzenia romskiego. W dniu 12 listopada 2020 r. Rzecznik wystąpił do Rady Etyki Mediów¹⁹ wskazując, że podawanie takich informacji w opisach zdarzeń, których okoliczności nie mają związku z narodowością osób w nich uczestniczących, przyczynia się wyłącznie do stygmatyzacji członków społeczności mniejszościowych. Takie działania utrwalają niekorzystny wizerunek mniejszości, który bardzo często tkwi u podłoża postaw ksenofobicznych i może prowadzić do przejawów nietolerancji, a w skrajnych przypadkach aktów fizycznej agresji motywowanych nienawiścią.

W dniu 20 listopada 2020 r. Rada Etyki Mediów jednoznacznie stwierdziła – w oświadczeniu publicznym – że dziennikarze nie powinni wskazywać na narodowość lub pochodzenie etniczne sprawców przestępstw, by nie powielać negatywnych stereotypów, utwierdza błędne i krzywdzące przekonanie, że obywatele polscy o innym pochodzeniu etnicznym, albo zamieszkali w Polsce obcokrajowcy, są zbiorowo nośnikami negatywnych cech.²⁰

6. Prawo do edukacji

6.1 Ograniczenie środków na edukację mniejszości niemieckiej

¹⁶ Nr sprawy: XI.815.52.2021.

¹⁷ Pismo z 26 stycznia 2022 r. (ZP.7140.8.2021).

¹⁸ Pismo z 27 września 2022 r. (ZP.7140.74.2022).

¹⁹ Pismo z 12 listopada 2020 r., nr sprawy: XI.816.16.2020.

²⁰ Oświadczenie Rady Etyki Mediów z dnia 20 listopada 2020 r.

Rzecznik Praw Obywatelskich z dużym niepokojem odnosi się do postępujących zmian w finansowaniu i realizacji prawa mniejszości niemieckiej do nauczania własnego języka i nauki w tym języku. W konsekwencji uchwalenia 17 grudnia 2021 r. ustawy budżetowej na rok 2022²¹ ograniczono środki pierwotnie przewidziane w budżecie, w części dotyczącej subwencji oświatowej, na nauczanie języka mniejszości narodowych i etnicznych. Mocą rozporządzenia MEiN z 4 lutego 2022 r.²², od 1 września 2022 r. nauka języka wszystkich mniejszości narodowych i etnicznych odbywa się w dotychczasowym wymiarze trzech godzin tygodniowo – z wyjątkiem mniejszości niemieckiej, dla której przewidziano naukę w zmniejszonym wymiarze jednej godziny tygodniowo. Z kolei rozporządzeniem MEiN z 10 lutego 2022 r.²³ zmieniono na niekorzyść zasady naliczania subwencji dla uczniów lub słuchaczy należących do mniejszości niemieckiej, dla których nauka języka mniejszości realizowana jest w formie dodatkowej nauki tego języka.

W tej sprawie do Rzecznika wpłynęło kilkanaście wniosków o podjęcie interwencji, pochodzących m.in. od przedstawicieli mniejszości niemieckiej, a także solidarnie od przedstawicieli innych mniejszości narodowych i etnicznych oraz gmin, w których takie nauczanie jest realizowane.

Uwagi w tym zakresie, z prośbą o ich rozważenie, Rzecznik zawarł w wystąpieniach, które skierował w dniu 5 stycznia 2022 r. do Marszałka Senatu RP (przesłane także do wiadomości przewodniczących Komisji Budżetu i Finansów Publicznych oraz Komisji Nauki, Edukacji i Sportu Senatu RP) oraz Prezesa Rady Ministrów.²⁴ Rzecznik wyraził **sprzeciw wobec tego, aby ograniczanie wydatków odbywało się kosztem społeczności** lub grup, które i tak często doświadczają marginalizacji w różnych sferach życia społecznego czy kulturalnego, i **do których wspierania instytucje państwowe są w sposób szczególny zobowiązane**. W takiej właśnie sytuacji znajdują się mniejszości narodowe i etniczne. Rzecznik wskazał również, że w obecnych warunkach, bez zaangażowania państwa i jego instytucji,

²¹ Ustawa budżetowa na rok 2022 (Dz. U. z 2022 r. poz. 270).

²² Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 4 lutego 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym (Dz. U. 2022 r. poz. 267).

²³ Rozporządzenie z dnia 10 lutego 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w roku 2022 (Dz.U z 2022 r. poz. 352).

²⁴ Pisma z 5 stycznia 2022 r., nr sprawy: XI.813.18.2021.

utrzymanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości będzie zadaniem niewykonalnym.

Niestety w odpowiedzi, którą Rzecznik otrzymał od Ministra Edukacji i Nauki²⁵ zapowiedziane zostały kolejne zmiany uregulowań prawnych, będące konsekwencją uchwalonej ustawy budżetowej – co zostało zrealizowane poprzez zmiany w odpowiednich rozporządzeniach Ministra Edukacji i Nauki. Jednocześnie Rzecznik został poinformowany, że „wprowadzone w Sejmie RP zmiany przywracają polsko-niemiecką symetrię we wzajemnych relacjach, w sposobie traktowania mniejszości niemieckiej w Polsce i polskiej w Niemczech”. W ocenie Rzecznika nie można jednak łączyć nauczania języka niemieckiego jako języka mniejszości w Polsce z nauczaniem języka polskiego w poszczególnych landach w Republice Federalnej Niemiec²⁶.

W związku z powyższym Rzecznik ponownie wystąpił²⁷ do Prezesa Rady Ministrów w dniu 1 marca 2022 r. podkreślając, że wprowadzenie kwestionowanych zmian ma charakter dyskryminujący i jako takie pozostaje w sprzeczności z normami konstytucyjnymi i wiążącym RP prawem międzynarodowym. Ponadto nowelizacje obu rozporządzeń, których skutkiem jest **znaczne pogorszenie sytuacji prawnej określonej grupy obywateli polskich wyłącznie ze względu na ich niemieckie pochodzenie, wykraczają poza granice upoważnień ustawowych** zawartych odpowiednio w art. 13 ust. 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty²⁸ i art. 28 ust. 6 ustawy z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego.²⁹

Rzecznik podkreślił, że z gramatycznego brzmienia **art. 13 ust. 3 ustawy o systemie oświaty** wynika, że minister posiada umocowanie wyłącznie do określenia warunków i sposobu wykonywania przez szkoły i placówki określonych zadań, w tym zadań związanych z nauką języka mniejszości narodowych i etnicznych. Treść upoważnienia nie mówi nic o zróżnicowanych warunkach i sposobach wykonywania przez szkoły i placówki tych zadań. Gdyby nawet ustawodawca wprowadził tego typu umocowanie dla ministra do wydania rozporządzenia (czego nie uczynił), to musiałby równocześnie określić kryteria takiego zróżnicowania. Tego również nie zrobił. To

²⁵ Pismo z 26 stycznia 2022 r. (DWSTWA.310.5.2022).

²⁶ RPO podjął oddzielne postępowanie wyjaśniające w sprawie nauczania języka polskiego w Niemczech; dostęp: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/jak-jezyk-polski-jest-nauczany-w-poszczegolnych-landach-rfn-odpowiedz>.

²⁷ Pismo z 1 marca 2022 r.

²⁸ Dz. U. z 2022 r. poz. 2230.

²⁹ Dz.U. z 2022 r. poz. 2267.

proceedzi do jednoznacznego wniosku, że ww. przepis **nie zawiera umocowania do zróżnicowania sytuacji mniejszości pod względem warunków i sposobu realizacji zadań oświatowych.**

Drugi z przepisów – **art. 28 ust. 6 ustawy o dochodach jednostek samorządu terytorialnego** – upoważnia natomiast ministra do określenia sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej między poszczególne jednostki samorządu terytorialnego, z uwzględnieniem, m.in., typów i rodzajów placówek prowadzonych przez te jednostki, sytuacji finansowej jednostek, stopni awansu zawodowego nauczycieli czy liczby uczniów. Przepis dopuszcza też, aby przy określaniu sposobu podziału subwencji pomiędzy jednostki samorządowe minister uwzględnił pewne zróżnicowanie kwot ustalanych na dzieci czy uczniów. **Podane w tym przepisie, w otwartym katalogu, przykłady takich zróżnicowań oparte są jednak na kryteriach obiektywnych, niedyskryminujących i – jak należy zakładać – ich uwzględnienie ma na celu wyłącznie poprawę sytuacji określonych grup uczniów lub promowanie konkretnych kierunków ich kształcenia** (przepis zakłada w szczególności uwzględnienie wyższych kwot na dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym w przedszkolach oraz wyższych kwot dla różnych form wychowania przedszkolnego prowadzonych na terenach wiejskich i w miastach do 5000 mieszkańców, zróżnicowanie kwot ustalanych na uczniów objętych kształceniem zawodowym w oparciu o prognozę zapotrzebowania na pracowników w zawodach szkolnictwa branżowego na krajowym i wojewódzkim rynku pracy, czy zróżnicowania kwot ustalanych na uczniów objętych kształceniem zawodowym w zawodach szkolnictwa branżowego o szczególnym znaczeniu dla kultury i dziedzictwa narodowego). Podany przepis **nie może** zatem **stanowiąc podstawy prawnej do pomniejszenia wartości wag służących obliczaniu subwencji w stosunku do grupy uczniów zdefiniowanej wyłącznie na podstawie ich przynależności narodowej.**

Rzecznik uznał zatem, że wskazane rozporządzenia regulują materię, która nie została wysłowiona w treści upoważnień ustawowych. W związku z tym rozporządzenia te nie zostały wydane w celu wykonania ustawy, lecz uzupełniają ustawę o treści w niej niewskazane jako materia podustawowa. Stąd też **omawiane akty normatywne wydane zostały poza granicami upoważnienia ustawowego, wobec czego naruszają art. 92 ust. 1 Konstytucji RP.**

Na gruncie standardów konstytucyjnych, **wydane przepisy naruszają** jednak przede wszystkim **ogólny, konstytucyjny zakaz dyskryminacji w życiu społecznym**

(art. 32 ust. 2 Konstytucji RP), pozostający w tym zakresie w ścisłym związku z gwarancjami zawartymi w art. 35 ust. 1 Konstytucji RP. Dodatkowo znaczenie mają **normy prawa międzynarodowego**, do których przestrzegania Polska się zobowiązała. W szczególności należy wskazać na **Konwencję ramową Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych**, sporządzonej w Strasburgu 1 lutego 1995 r.³⁰, której art. 4 ust. 1 zobowiązuje państwo-stronę do zagwarantowania osobom należącym do mniejszości narodowych równości wobec prawa oraz jednakowej ochrony prawa. W tym względzie jakakolwiek dyskryminacja wynikająca z przynależności do mniejszości narodowej jest zabroniona. Ponadto z Konwencji wynika obowiązek wspierania i tworzenia warunków koniecznych do utrzymywania i rozwijania przez osoby należące do mniejszości narodowych ich kultury, jak również zachowania zasadniczych elementów ich tożsamości, to jest ich religii, języka, tradycji i dziedzictwa kulturowego (art. 5 ust. 1), a także do uznania prawa każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do nauki jego/jej języka mniejszości (art. 14 ust. 1). Rzecznik podkreśla, że jakiegokolwiek braki w zapewnieniu skutecznego egzekwowania tych uprawnień świadczyć mogą o naruszaniu przez Polskę zobowiązań wynikających z Konwencji. Zobowiązanie do wyeliminowania każdego nieuzasadnionego zróżnicowania, wyłączenia, ograniczenia lub preferencji dotyczącego stosowania języka regionalnego lub mniejszościowego, którego celem jest zniechęcenie do niego lub zagrożenie dla jego zachowania lub rozwoju wynika z kolei z art. 7 ust. 2 **Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych**, przyjętej w Strasburgu w dniu 5 listopada 1992 r.³¹

Uwzględniając wskazane okoliczności, Rzecznik zwrócił się do Prezesa Rady Ministrów z wnioskiem o zastosowanie uprawnienia określonego w art. 149 ust. 2 zd. drugie Konstytucji RP, zgodnie z którym **Prezes Rady Ministrów może skierować do Rady Ministrów wnioski o uchylene rozporządzenia ministra.** W ocenie RPO środek ten, adekwatny do zaistniałej sytuacji, właściwy na obecnym etapie wdrażania zapowiadanych zmian, powinien dotyczyć zarówno rozporządzenia z dnia 4 lutego 2022 r., jak również rozporządzenia z dnia 10 lutego 2022 r. Rzecznik na to wystąpienie również nie otrzymał odpowiedzi, w związku z tym zwrócił się do Prezesa Rady Ministrów kolejny raz dnia 20 czerwca 2022 r. z prośbą o przedstawienie stanowiska w sprawie³².

³⁰ Dz. U. z 2002 r. Nr 22 poz. 209.

³¹ Dz.U. z 2009 r. Nr 137, poz. 1121.

³² Pismo z 20 czerwca 2022 r.

Z odpowiedzi³³ Prezesa Rady Ministrów na wystąpienie Rzecznika z dnia 20 czerwca 2022 r. wynika, że w Konstytucji RP nie zostały wskazane przesłanki, którymi powinien się kierować Prezes Rady Ministrów, korzystając z uprawnienia określonego w art. 149 ust. 2 zd. drugie Konstytucji RP. Dodatkowo w opinii Prezesa Rady Ministrów inicjowanie procedury uregulowanej w art. 149 ust. 2 zd. 2 Konstytucji RP w przedstawionym stanie faktycznym i prawnym byłoby działaniem przedwczesnym, a ponadto, na co wskazuje wykładnia językowa regulacji art. 149 ust. 2 zd. 2 Konstytucji, kompetencja Prezesa Rady Ministrów w zakresie derogowania aktów wykonawczych ministrów ma charakter fakultatywny. Prezes Rady Ministrów nie odniósł się w swoim piśmie jednak do podniesionych przez RPO merytorycznych argumentów dotyczących dyskryminacyjnego charakteru zmian wprowadzonych na mocy ww. rozporządzeń MEiN.

W związku z powyższym w dniu 16 grudnia 2022 r. Rzecznik ponownie zwrócił się do Prezesa Rady Ministrów³⁴ z prośbą o przedstawienie stanowiska w zakresie analizy spornych regulacji i wątpliwości co do ich zgodności z normami prawa krajowego i międzynarodowego, które RPO przedstawił we wcześniejszych wystąpieniach. Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się także z prośbą o dokonanie przez Prezesa Rady Ministrów ponownej oceny zasadności skorzystania z uprawnienia, o którym mowa w art. 149 ust. 2 zd. 2 Konstytucji RP przez pryzmat argumentów podniesionych przez Rzecznika. Do dnia sporządzenia niniejszej informacji RPO nie otrzymał odpowiedzi na to pismo.

Ponadto Rzecznik, mając na uwadze wagę omawianego problemu, zwrócił się do Prezesa Najwyższej Izby Kontroli³⁵ z propozycją uwzględnia tematu w działaniach kontrolnych NIK planowanych na rok 2023 r.

Rzecznik Praw Obywatelskich stoi na stanowisku, że niezbędne jest pilne przywrócenie stanu zgodnego z prawem i wdrożenie rozwiązań prawno-organizacyjnych gwarantujących równy dostęp do edukacji mniejszości.

6.2 Realizacja prawa uczniów i uczennic z mniejszości niemieckiej do nauczania języka niemieckiego jako języka mniejszości i równoległe jako języka obcego nowożytnego

³³ Pismo z 20 czerwca 2022 r. (BPRM.517.2.33.2022(15),JP).

³⁴ Pismo z 16 grudnia 2022 r.

³⁵ Pismo z 11 maja 2022 r., nr sprawy: III.037.1.2022.

Związek Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce zwrócił się do RPO z prośbą o interwencję w sprawie realizacji prawa uczniów i uczennic utożsamiających się z mniejszością niemiecką do nauczania języka niemieckiego jako języka mniejszości i równoległe, jako języka obcego nowożytnego w klasach VII i VIII szkoły podstawowej. Ministerstwo Edukacji Narodowej wdrożyło nową interpretację przepisów Prawa oświatowego, zobowiązując szkoły od roku 2019/2020 do rozdzielenia obu form nauczania języka niemieckiego.

Tymczasem Biuro Analiz Sejmowych zwróciło uwagę na fakt, że żaden przepis nie wyłącza możliwości jednoczesnego nauczania języka niemieckiego jako języka mniejszości i języka obcego nowożytnego. Jedyne ograniczenie w tym zakresie wprowadzone zostało w art. 44zdz ust. 8 ustawy o systemie oświaty i dotyczy wyłącznie egzaminu maturalnego. Zgodnie z tym przepisem, absolwent szkoły lub oddziału z nauczaniem języka danej mniejszości narodowej nie może wybrać języka tej mniejszości na egzaminie maturalnym z języka obcego nowożytnego jako przedmiotu obowiązkowego. Gdyby ustawodawca zamierzał wprowadzić takie rozgraniczenie nie tylko na etapie egzaminu maturalnego, ale w całym procesie nauczania, ustanowiłby w tym celu wyraźną normę prawną. Tego jednak nie uczynił. W ocenie Biura Analiz Sejmowych, wobec braku przepisu wyłączającego możliwość równoległego nauczania języka niemieckiego jako mniejszościowego i obcego nowożytnego, domniemywanie istnienia takiego wyłączenia jest dalece nieuprawnione.

Na zmianę w interpretacji przepisów dotyczących kształcenia w językach mniejszości i uczenia się języków obcych, a także jej wpływu na realizację prawa mniejszości niemieckiej do nauki języka niemieckiego, zwrócił również uwagę Komitet Doradczy Rady Europy ds. Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych w IV opinii w sprawie Polski, przyjętej 6 listopada 2019 r. Komitet wezwał przy tym władze do znalezienia, w porozumieniu z przedstawicielami mniejszości niemieckiej, realnego rozwiązania problemu, zapewniającego uczniom należącym do mniejszości niemieckiej możliwość uzyskania wystarczająco wysokiego poziomu znajomości języka mniejszości. Rzecznik podkreślił, że osiągnięcie sugerowanego przez Komitet Doradczy Rady Europy porozumienia jest szczególnie istotne z uwagi na rzeczywiste zagrożenie dla skutecznej realizacji prawa mniejszości do nauki własnego języka.

Rzecznik zwrócił się do Ministra Edukacji Narodowej o ponowną analizę stanu prawnego i faktycznego.³⁶

Minister przedstawił stanowisko resortu, z którego wynika, że uczeń, który uczestniczy w nauce języka mniejszości narodowej, nie może równocześnie uczyć się w szkole tego języka jako języka obcego³⁷. Wcześniejsze rozwiązanie polegające na objęciu ucznia niemieckiej mniejszości narodowej nauczaniem języka niemieckiego jako języka obcego, nie tylko pozbawiało tego ucznia prawa do nauki w szkole dwóch języków obcych nowożytnych, ale zmuszało go do uczestnictwa w zajęciach zupełnie nieprzystających do jego potrzeb i możliwości w zakresie kształcenia językowego. Rzecznik przyjął stanowisko resortu do wiadomości, wciąż jednak uważa, że prowadzi ono do ograniczenia prawa mniejszości do nauki własnego języka.

6.3 Dostęp dzieci należących do mniejszości narodowych i etnicznych do podręczników do nauki języków mniejszościowych

Rzecznik Praw Obywatelskich szczególną uwagę poświęca działaniom władz publicznych mającym na celu zapewnienie nauczania języków mniejszości narodowych i etnicznych, a także historii, geografii i kultury mniejszości. Jedną z podstawowych gwarancji korzystania z prawa do nauczania własnego języka czy historii jest zapewnienie społecznościom mniejszościowym dostępu do podręczników i materiałów edukacyjnych z tych przedmiotów, dostosowanych do aktualnej podstawy programowej. Do Biura RPO od lat wpływają skargi od przedstawicieli mniejszości w tym mniejszości słowackiej, z których wynika, że podręczniki takie nie powstają, a nauczyciele zmuszeni są prowadzić zajęcia według własnych, autorskich programów nauczania.

Do Rzecznika RPO wpłynął wniosek Towarzystwa Słowaków w Polsce dotyczący nierównego traktowania w obszarze tworzenia instytucji kultury mniejszości narodowych, jak również w dostępie uczniów uczęszczających na naukę języka ojczystego do podręczników szkolnych w języku słowackim. Zgodnie z jego treścią Towarzystwo Słowaków w Polsce zwróciło się w tej sprawie do Pełnomocnik Rządu ds. Równego Traktowania, nie otrzymało od niej jednak odpowiedzi. Wobec tego Zastępca Rzecznika zwrócił się do Pełnomocnik Rządu ds. Równego Traktowania z prośbą o informację czy pisma Towarzystwa Słowaków w Polsce zostały jej doręczone oraz o

³⁶ Pismo z 10 lutego 2020 r., nr sprawy: XI.813.14.2019.

³⁷ Pismo MEiN z dnia 18 marca 2020 r. (znak: DKO-WOK.440.3.2020.MK).

informację w przedmiocie odpowiedzi udzielonej skarżącym.³⁸ Ze względu na brak odpowiedzi ze strony Pani Pełnomocnik, RPO skierował do niej ponaglenie i oczekuje na odpowiedź.³⁹

7. Sprawy wspólne dla mniejszości

7.1 Narodowy Spis Powszechny

Rzecznik obserwował proces przeprowadzania Narodowego Spisu Powszechnego Mieszkań i Ludności w 2021 r. (NSP2021), realizowany na podstawie ustawy o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań w 2021 r. oraz ustawy o statystyce publicznej. Budząca wątpliwości przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych forma zbierania danych przez Główny Urząd Statystyczny również była przedmiotem interwencji Rzecznika w 2021 roku.⁴⁰ Przedstawiciele mniejszości wskazywali m.in. na to że formularz spisowy uniemożliwia udzielanie dokładnych, wyczerpujących i zgodnych z prawdą odpowiedzi poprzez blokowanie niepolskich znaków diakrytycznych. Wskazano również na niekompletny katalog materiałów promujących NSP2021, skierowanych do mniejszości narodowych i etnicznych zamieszczony na stronie internetowej spisu. Materiały były dostępne w wersjach: czeskiej, kaszubskiej, rosyjskiej, słowackiej, ukraińskiej i białoruskiej. Brak było zaś materiałów w języku najliczniejszej mniejszości – niemieckiej. Takie zawężenie katalogu tylko do kilku mniejszości budziło obawy RPO, mogło bowiem wpłynąć na zaniżenie deklarowanej liczby członków mniejszości.

W odpowiedzi na wystąpienie RPO Prezes GUS poinformował, że w aplikacji spisowej została wprowadzona możliwość wpisywania znaków diakrytycznych w imieniu i nazwisku.⁴¹ Dodatkowo Prezes GUS zapewnił Rzecznika, że Główny Urząd Statystyczny przygotował jednobrzmiący zestaw materiałów informacyjnych skierowanych do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługujących się językiem regionalnym. W odpowiedzi zaznaczono, że materiały popularyzujące spis wśród mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługujących się językiem regionalnym są opracowywane sukcesywnie – część z nich była jeszcze w trakcie tłumaczenia lub na etapie weryfikacji tłumaczenia. Materiały, po weryfikacji tłumaczenia były udostępniane sukcesywnie na stronie spis.gov.pl i kolportowane przez GUS i wojewódzkie Urzędy Statystyczne wśród przedstawicieli

³⁸ Pismo z 27 września 2022 r., nr sprawy: XI.816.7.2020.

³⁹ Pismo z 28 grudnia 2022 r.

⁴⁰ Pismo z 19 kwietnia 2021 r., nr sprawy: XI.501.4.2021.

⁴¹ Pismo z 6 maja 2021 r. (GUS-ST05.573.1.2021.778).

mniejszości i pełnomocników wojewodów ds. mniejszości narodowych i etnicznych. Prezes GUS wskazał, że proces opracowania materiałów w językach mniejszości w niektórych przypadkach jest wydłużony z uwagi na konieczność weryfikacji tłumaczeń i poprawki. Dodatkowo podkreślił, że przedstawiciele GUS są w stałym kontakcie z członkami Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych i na bieżąco omawiają zagadnienia związane z tematyką narodowościową w spisie powszechnym.

7.2 Problemy z funkcjonowaniem organizacji mniejszościowych w związku z pandemią COVID-19

W dniu 1 kwietnia 2020 r. przedstawiciele mniejszości narodowych i etnicznych, reprezentujący stronę mniejszościową w Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, przyjęli i opublikowali stanowisko w sprawie funkcjonowania kultury mniejszości narodowych i etnicznych w warunkach pandemii koronawirusa. Zwrócili przy tym uwagę na trudności w przystosowaniu obowiązującego w Polsce systemu dotowania działalności organizacji mniejszościowych do zmieniających się warunków i ograniczeń związanych z pandemią. Bez wątplenia jednoroczne granty, przyznawane organizacjom mniejszościowym z budżetu państwa na realizację zaplanowanych wcześniej zadań, nie pozostawiają beneficjentom wielu możliwości wprowadzania zmian do zaakceptowanych już projektów, czy przesuwania pozyskanych środków finansowych na inne, niż zakładane pierwotnie cele. W sytuacji nadzwyczajnej, cechującej się własną dynamiką i dużym stopniem nieprzewidywalności, niemożność reagowania, wynikająca z rygorystycznych zasad pozyskiwania, wydatkowania i rozliczania dotacji budżetowych, postawiła organizacje mniejszościowe przed groźbą zawieszenia lub nawet zakończenia swojej działalności, ze szkodą dla tożsamości kulturowej mniejszości, ale też dla państwa polskiego.

W związku z tym Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się do MSWiA z prośbą o przyjrzenie się sytuacji, w jakiej znalazły się organizacje mniejszościowe oraz o podjęcie działań pomocowych, które zapewnią tym organizacjom szansę przetrwania trudnego okresu pandemii i kontynuowania swojej kulturotwórczej działalności.⁴² W odpowiedzi MSWiA⁴³ podkreślił, że negatywny wpływ pandemii wirusa SARS-CoV-2. m.in. na życie społeczne, gospodarcze i kulturalne na obszarze całego kraju nie budzi wątpliwości. Przyznano również, że działania podejmowane w celu ograniczenia rozprzestrzeniania się wirusa wpłynęły także na możliwość prowadzenia działalności

⁴² Pismo z 8 kwietnia 2020 r., nr sprawy: XI.816.4.2020.

⁴³ Pismo z 21 kwietnia 2020 r.

przez podmioty realizujące zadania na rzecz ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowania i rozwoju języka regionalnego. Podejmując kwestię wypracowania „(...) nowego modelu funkcjonowania życia kulturalnego mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym w Polsce (...)”, zauważono, że rząd sukcesywnie wprowadza rozwiązania mające ograniczyć negatywne skutki epidemii. Rozwiązania te miały pozwolić na utrzymanie zdolności organizacyjnych podmiotów realizujących zadania na rzecz „(...) ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości”. MSWiA wyraża nadzieję, że zmiany, które zostaną wprowadzone w aktualnym modelu udzielania i rozliczania dotacji, zapobiegną negatywnym skutkom pandemii.

8. Prawo do własnej tożsamości

8.1 Sytuacja prawna Ślązaków i Wilamowian

W zainteresowaniu Rzecznika pozostawała sytuacja prawna Ślązaków i Wilamowian. Obie społeczności posługują się własnymi językami, ich przodkowie od pokoleń zamieszkiwali obecne terytorium RP, obie mają poczucie swojej odrębnej tożsamości kulturowej i wyrażają wolę jej zachowania, a mimo to nie korzystają z gwarancji prawnych przewidzianych dla mniejszości narodowych i etnicznych, czy społeczności posługującej się językiem regionalnym. Podczas Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań, przeprowadzonego w 2011 r., ponad 840 tysięcy osób wskazało śląską identyfikację narodowo-etniczną albo jako jedyną (ponad 370 tysięcy respondentów), albo jako współistniejącą z innymi (w tym z polską). Fakt ten w zasadzie został przez państwo polskie zignorowany – do tej pory, mimo upływu ponad 10 lat od spisu powszechnego, władze publiczne nie podjęły żadnych działań, które mogłyby doprowadzić do przyznania społeczności śląskiej prawa do utrzymania i rozwoju własnej tożsamości, zbliżonego swym zakresem do tego, z którego zgodnie z art. 35 Konstytucji korzystają mniejszości narodowe i etniczne.

Państwo polskie nie dostrzegło też zaangażowania i wysiłków nielicznej już społeczności Wilamowian, zmierzających do rewitalizacji języka wilamowskiego i powiązanej z tym językiem kultury. Ocalona de facto tożsamość wilamowska również wymaga ochrony, a może ją utrzymać wyłącznie w ramach gwarancji wynikających z przepisów ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. Z prawem do utrzymania i rozwoju własnej tożsamości kulturowej, przyznanym mniejszościom narodowym i etnicznym w przywołanym już wyżej art. 35

Konstytucji, skorelowane są pozytywne obowiązki państwa w zakresie finansowego i instytucjonalnego wspierania zachowania przez mniejszości ich własnego języka, obyczajów, tradycji i kultury. Prawo to obejmuje także możliwość uczestniczenia w rozstrzyganiu wszelkich spraw dotyczących tej tożsamości. Nadanie statusu mniejszości wymaga zmiany ustawy o mniejszościach i jest całkowicie zależne od woli politycznej, a zainteresowane takim statusem grupy nie mają w tym zakresie żadnego roszczenia wobec państwa, nawet jeśli z perspektywy historycznej socjologicznej czy antropologii kulturowej jest oczywiste, że posiadają wszelkie niezbędne do tego cechy. Woli politycznej wymaga także nadanie językowi używanemu przez określoną społeczność statusu języka regionalnego, co na gruncie ustawy o mniejszościach prowadzi do przyznania takiej społeczności praw i gwarancji tożsamyh z tymi, z których korzystają mniejszości. W ciągu kilkunastu lat obowiązywania ustawy o mniejszościach nie było jednak woli politycznej ku temu, aby ustawę tę zmienić i rozszerzyć krąg jej beneficjentów. Pod obrady Parlamentu skierowanych zostało kilka projektów ustaw nowelizujących ustawę o mniejszościach, w których proponowano bądź to dopisanie do katalogu mniejszości etnicznych społeczności śląskiej, bądź uznania języka śląskiego, a także wilamowskiego za język regionalny. Prace nad tymi projektami, na różnych etapach, kończyły się niepowodzeniem. Zauważalny wzrost poczucia wspólnoty kulturowej i językowej wśród Ślązaków i Wilamowian, a także obiektywne cechy, które kwalifikują obie te społeczności do uzyskania dodatkowych praw kulturalnych dających szansę na przetrwanie i rozwój ich odrębnej tożsamości, powinny zostać przez państwo dostrzeżone.

Rzecznik zwrócił się do Prezesa Rady Ministrów⁴⁴ z prośbą o osobiste zainteresowanie się opisanym wyżej tematem oraz rozważenie możliwości podjęcia prac legislacyjnych, których skutkiem będzie przyznanie społeczności śląskiej prawa do utrzymania i rozwoju własnej tożsamości historycznej, kulturowej i językowej jako społeczności posługującej się językiem regionalnym, a także przyznanie statusu języka regionalnego językowi wilamowskiemu. Prezes Rady Ministrów przekazał sprawę Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji. W odpowiedzi MSWiA⁴⁵ podkreślił, że nadanie określonemu dialektowi statusu języka regionalnego zależne jest od spełnienia przez ten dialekt przesłanek wynikających z przepisów prawa, a w ocenie Ministerstwa etnolekty śląski oraz wilamowski przesłanek takich nie spełniają. W związku z powyższym MSWiA nie dostrzega potrzeby podjęcia prac legislacyjnych,

⁴⁴ Pismo z 29 stycznia 2021 r., nr sprawy: XI.816.20.2020.

⁴⁵ Pismo z 8 marca 2021 r. (BMP-0790-2-3/2021/MJ).

których skutkiem byłoby przyznanie etnolektom śląskiemu i wilamowskiego statusu języka regionalnego.

8.2 Ograniczenie dostępu do programów telewizyjnych w językach mniejszościowych

Kolejnym problemem dostrzeżonym przez Rzecznika było podjęcie decyzji o ograniczeniu dostępu do programów w językach mniejszościowych na antenie TVP 3 Białystok. Jak wynikało z doniesień prasowych z anteny tej stacji, po 23 latach emisji, zdjęto program transmitowany w języku mniejszości białoruskiej pt. „Tydzień białoruski”. Powodem takiego stanu rzeczy, wedle publikacji, była decyzja dyrekcji białostockiego oddziału TVP związana z oszczędnościami spowodowanymi pandemią wirusa COVID-19. Zaniepokojenie RPO budziły również informacje o zaprzestaniu emisji kolejnych programów skierowanych do mniejszości narodowych i etnicznych, nadawanych dotychczas przez białostocki oddział Telewizji Polskiej, czyli „Wiadomości Rosyjskich”, „Tatarskich Wieści” i programu „My Romowie”. Decyzja o zaprzestaniu nadawania programów w językach mniejszościowych spotkała się ze sprzeciwem przedstawicieli poszczególnych społeczności mniejszościowych.

Rzecznik skierował w tej sprawie wystąpienie do Przewodniczącego Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji.⁴⁶ W jego treści wyraził sprzeciw wobec ograniczania wydatków kosztem społeczności lub grup, które i tak doświadczają marginalizacji w różnych sferach życia społecznego czy kulturalnego, i do których wspierania instytucje państwowe są zobowiązane. Rzecznik zwrócił się o podjęcie przez Krajową Radę Radiofonii i Telewizji interwencji w sprawie oraz poprosił o poinformowanie o wynikach podjętych działań.

Do dnia sporządzenia niniejszej informacji Rzecznik nie otrzymał odpowiedzi na swoje wystąpienie. Należy jednak zauważyć, że – wedle wiedzy Rzecznika – programy „Tydzień Białoruski” oraz „My Romowie” są obecnie emitowane przez stację TVP 3 Białystok.

8.3 Ochrona Ukraińskich Miejsc Pamięci

Rzecznik zwrócił uwagę na sygnały ze strony mniejszości ukraińskiej wskazujące na brak dialogu Instytutu Pamięci Narodowej i Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego z obywatelami Polski narodowości ukraińskiej w sprawie miejsc pamięci – grobów i pomników upamiętniających postaci i wydarzenia historyczne związane

⁴⁶ Pismo z 29 kwietnia 2020 r., nr sprawy: XI.816.5.2020.

z losami mniejszości ukraińskiej. Przykładem jest m.in. przypadek zniszczenia i profanacji ukraińskiego grobu w nieistniejącej już wsi Monasterz. Jest to mogiła członków Ukraińskiej Powstańczej Armii poległych w dniach 2–3 marca 1945 r. w walce z oddziałami NKWD. Związek Ukraińców w Polsce przypomniał, że w 2018 r. Ambasador Ukrainy w RP zwrócił się do władz Polski o odnowienie legalnego grobu. Głos w sprawie upamiętnienia zabierały również instytucje państwa ukraińskiego, w tym m.in. prezes Ukraińskiego Instytutu Pamięci Narodowej. Mimo to grób nie został wpisany do ewidencji grobów i pomników wojennych, co w praktyce oznacza, że nie podlega ochronie państwa polskiego. Rzecznik z niepokojem przyjął przekazane przez mniejszość ukraińską informacje świadczące o braku prawnego uregulowania statusu upamiętnień ukraińskiej historii. Zgodnie z ich treścią dotychczas nie zostały sporządzone wykazy miejsc pamięci i spoczynku, do czego strony polska i ukraińska zobowiązały się w dwustronnej umowie w sprawie ochrony miejsc pamięci i spoczynku ofiar wojny i represji politycznych, z 21 marca 1994 r. Już choćby z tego faktu wynika brak możliwości sprawowania przez państwo polskie skutecznej i kompleksowej opieki nad wszystkimi wzniesionymi na terenie Polski obiektami tego rodzaju. Niezwykle istotne wydaje się zatem, aby Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego zaangażowało się w realizację zadań wynikających z przywołanej umowy.

Rzecznik zwrócił się w tej sprawie do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego⁴⁷. Minister poinformował, że resort kultury wielokrotnie wyrażał brak akceptacji wobec wszelkich aktów bezczeszczenia miejsc pamięci na terytorium RP⁴⁸. Jednocześnie Minister potwierdził, że opieką prawną przez Państwo Polskie objęte są wyłącznie obiekty wpisane do ewidencji grobów i cmentarzy wojennych przez właściwych terytorialnie wojewodów. Odnośnie zniszczenia mogiły członków UPA na Wzgórzu Monasterz, Wojewoda Podkarpacki, na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, prowadzi postępowanie w sprawie ewentualnego wpisania go do wojewódzkiej ewidencji grobów i cmentarzy wojennych. Minister zgodził się również z Rzecznikiem, że potrzebne są działania edukacyjne, które by aktywizowały obywateli obu narodowości w dążeniu do zrozumienia wspólnej historii.

Do tematu ukraińskich miejsc pamięci Rzecznik nawiązał w piśmie skierowanym do Prezydenta RP.⁴⁹ RPO odniósł się w nim do deklaracji podpisanej w październiku 2020 r. przez Prezydentów Polski i Ukrainy, dotyczącej m.in. uczczenia ofiar polsko-

⁴⁷ Pismo z 9 marca 2020 r., nr sprawy: XI.814.3.2020.

⁴⁸ Pismo z 27 kwietnia 2020 r. (DDK-MPN.6810.27.2020.IS).

⁴⁹ Pismo z 6 listopada 2020 r.

ukraińskich konfliktów i represji XX wieku oraz potępiającej akty wandalizmu wobec pomników kultury i miejsc pamięci mniejszości w Polsce i na Ukrainie. W tym kontekście RPO przypomniał, że prawo do własnej pamięci historycznej jest integralnym elementem prawa do zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej, gwarantowanego mniejszościom w art. 35 Konstytucji RP. Zdaniem Rzecznika przed państwem polskim pozostaje wiele do zrobienia, aby prawo to było należycie realizowane. RPO wyraził przy tym nadzieję, że podpisana przez Prezydenta deklaracja i osobiste zaangażowanie w sprawę godnego upamiętnienia losów społeczności ukraińskiej w Polsce stanowić będzie dodatkową gwarancję poszanowania praw przynależnych tej mniejszości.

9. Postulat powołania instytucji kultury mniejszości

O ile polska kultura rozwijana jest w oparciu o instytucje publiczne dotowane z budżetu państwa, o tyle kulturą mniejszości zajmują się zwykle organizacje pozarządowe posiadające niewspółmiernie mniejsze możliwości organizacyjne i finansowe, działające głównie w oparciu o system grantów i dotacji. We wspomnianym wyżej piśmie do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie ochrony ukraińskich miejsc pamięci w Polsce, Rzecznik nawiązał do postulatu zgłaszanego od lat zarówno przez mniejszość ukraińską, jak i inne mniejszości narodowe i etniczne, dotyczącego powołania finansowanych z budżetu państwa instytucji kultury mniejszości. Rzecznik wskazał, że dotacje dla organizacji pozwalają jedynie na okresowe wsparcie finansowe, co wyklucza budowanie długofalowej strategii działań na rzecz rozwoju i promowania kultury mniejszościowej. RPO zaapelował do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego o rozważenie utworzenia, we współpracy ze środowiskami mniejszości narodowych i etnicznych, zespołu ds. instytucji kultury mniejszości, mającego na celu **zapewnienie instytucjonalnego wsparcia dla organizacji działających na rzecz rozwoju i promowania tożsamości kulturowej mniejszości.**⁵⁰

Minister nie odniósł się wprost do tego postulatu.⁵¹ Wskazał natomiast na możliwości, które stwarzają prowadzone przez MKiDN programy dotacyjne, w ramach których oprócz prac remontowych i inwestycyjnych można prowadzić działania

⁵⁰ Pismo z 9 marca 2020 r., nr sprawy: XI.814.3.2020.

⁵¹ Pismo z 27 kwietnia 2020 r. (DDK-MPN.6810.27.2020.IS).

edukacyjne i popularyzatorskie dotyczące poszczególnych miejsc związanych ze wspólną historią.

III. Interwencje Rzecznika Praw Obywatelskich w sprawach przestępstw motywowanych nienawiścią na tle narodowościowym, etnicznym lub wyznaniowym

1. Przystępczość motywowana uprzedzeniami – sprawy podjęte przez RPO

Rzecznik odnotował sprawy o charakterze antysemitycznym, które wymagały odpowiedniej i niezwłocznej reakcji, jak np. przebieg zgromadzenia publicznego w Kaliszu w dniu 11 listopada 2021 r.⁵², w czasie którego organizatorzy zgromadzenia mieli publicznie spalić tekst „Statutu Kaliskiego”, skandując przy tym hasła „Śmierć Żydom”. Podczas zgromadzenia podnoszone były także hasła: „Nie semicka, nie tęczywa, tylko Polska narodowa”, „Żydzi w Polsce są panami, a my ich niewolnikami”, „Już nigdy Polak Żydowi nie będzie niewolnikiem”.

Rzecznik podejmował także sprawy dewastacji cmentarzy żydowskich i innych obiektów kultu żydowskiego, a także pomników pamięci. W roku 2021 Rzecznik prowadził m.in. postępowania wyjaśniające w sprawie zdewastowania baraków byłego niemieckiego obozu Auschwitz II-Birkenau poprzez namalowanie antysemitycznych napisów⁵³, a także zniszczenia pomnika upamiętniającego ofiary Holocaustu w Częstochowie⁵⁴ czy profanacji kirkutu w Bielsku-Białej⁵⁵. Niepokojące są ataki na osoby identyfikowane jako wyznawcy islamu.

W 2021 r. Rzecznik odnotował m.in. sprawy agresji wymierzonej wobec obywateli Egiptu⁵⁶, Malezji⁵⁷ czy grupy muzułmańskich studentek w Łodzi⁵⁸.

Rzecznik prowadził także sprawy dotyczące agresji motywowanej wyznaniowo wobec katolików, w tym m.in. ataków na osoby duchowne w Łęcznej⁵⁹, Dusznikach-Zdroju⁶⁰ oraz w Siedlcach⁶¹.

⁵² Nr sprawy XI.518.57.2021.

⁵³ Nr sprawy XI.518.62.2021.

⁵⁴ Nr sprawy XI.518.46.2021.

⁵⁵ Nr sprawy XI.518.48.2021.

⁵⁶ Nr sprawy XI.518.36.2021.

⁵⁷ Nr sprawy XI.518.42.2021.

⁵⁸ Nr sprawy XI.518.44.2021.

⁵⁹ Nr sprawy XI.518.63.2021.

⁶⁰ Nr sprawy XI.518.35.2021.

⁶¹ Nr sprawy XI.518.58.2021.

Rzecznik odnotował także przykłady przestępstw motywowanych nienawiścią wobec członków społeczności romskiej. W 2021 r. RPO m.in. podjął z urzędu postępowanie wyjaśniające w sprawie bójki między mieszkańcami jednego z osiedli, a grupą osób pochodzenia romskiego w dniu 27 czerwca 2021 r. w Mielcu. Zdarzenie to, będące konsekwencją sporu pomiędzy małoletnim mieszkańcem osiedla a drugim małoletnim, należącym do mniejszości romskiej, doprowadziło do eskalacji przemocy pomiędzy Romami a ich nieromskimi sąsiadami. W związku z tymi napięciami na murach mieleckich osiedli miały pojawiać się ksenofobiczne w swej treści napisy skierowane do społeczności romskiej, mogące nawoływać do nienawiści na tle różnic etnicznych⁶².

2. Wizerunek mniejszości narodowych i etnicznych w debacie publicznej – przykład mniejszości żydowskiej

Rzecznik zwrócił się do Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji⁶³ o informacje na temat planowanych działań, stanowisk i rekomendacji, których celem będzie systemowe zwalczanie zjawiska mowy nienawiści i antysemityzmu w mediach. W opinii Rzecznika, Rada powinna niezwłocznie zaangażować się w walkę z tego typu wypowiedziami, m.in. poprzez **inicjowanie i wspieranie samoregulacji w zakresie usług medialnych**, do czego upoważnia ją ustawa o Krajowej Radzie Radiofonii i Telewizji.

Przewodniczący Rady⁶⁴ powiadomił RPO, że trwają prace nad przygotowaniem dokumentu poświęconego przeciwdziałaniu zjawiskom fake news, dezinformacji oraz mowy nienawiści w przestrzeni medialnej, natomiast rozważone zostanie podjęcie dodatkowych działań lub wydanie rekomendacji w sprawie systemowego zwalczania mowy nienawiści w mediach.⁶⁵

3. Działania na rzecz skutecznego zwalczania przestępczości motywowanej uprzedzeniami

W dniu 18 lutego 2021 r. Komisja Europejska, działając na podstawie art. 258 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, podjęła decyzję stwierdzającą, że Polska

⁶² Sprawa nr: XI.518.43.2021.

⁶³ Pismo z 2 lipca 2020 r., spraw nr: XI.518.30.2020.

⁶⁴ Pismo z 10 września 2020 r. (DPZ-WSW-051.741.10.2020).

⁶⁵ Według wiedzy RPO KRRiT opublikowała opracowanie odnoszące się do niektórych ze wskazanych zagadnień, pomijając właściwie aspekt przeciwdziałania mowie nienawiści w przestrzeni medialnej – por. Fake news - dezinformacja online, dostęp: <https://www.gov.pl/web/krrit/fake-news---dezinformacja-online---nowa-publicacja-krrit> (18.01.2023).

uchybiła przepisom prawa unijnego poprzez nieprawidłową transpozycję decyzji ramowej Rady 2008/913/WSiSW z dnia 28 listopada 2008 r. w sprawie zwalczania pewnych form i przejawów rasizmu i ksenofobii za pomocą środków prawnokarnych.⁶⁶ W opinii Komisji przepisy polskiego prawa karnego nie transponują prawidłowo przepisów decyzji dotyczących nawoływania do nienawiści podlegającego do przemocy na tle rasistowskim i ksenofobicznym oraz ograniczają zakres kryminalizacji podżegania do nienawiści.

W związku z tym RPO skierował do Prezesa Rady Ministrów wystąpienie⁶⁷, w którym zwrócił uwagę na sygnalizowany przez KE problem, a także ponownie przypomniał o 20 rekomendacjach na rzecz skutecznego przeciwdziałania przestępczości motywowanej nienawiścią, które Rzecznik opisywał⁶⁸ uprzednio dwukrotnie w wystąpieniach do Prezesa Rady Ministrów. Do udzielenia odpowiedzi RPO w sprawie kompleksowej strategii przeciwdziałania zjawiskom dyskryminacji i przestępczości motywowanej nienawiścią zobowiązana została Pełnomocnik Rządu ds. Równego Traktowania.

W odpowiedzi Pełnomocniczka Rządu ds. Równego Traktowania, odnosząc się do przedstawionych przez Rzecznika postulatów zwiększenia prawnokarnej ochrony osób pokrzywdzonych przestępstwami dyskryminacyjnymi poprzez poszerzenie katalogu przesłanek dyskryminacyjnych, powołała się na stanowisko Ministra Sprawiedliwości wyrażone w korespondencji z Rzecznikiem, podkreślając, że w ocenie tego resortu polskie prawo karne posiada już odpowiednie instrumenty reakcji karnoprawnej na przestępcze zachowania motywowane przesłankami dyskryminacyjnymi, a wprowadzanie do Kodeksu karnego definicji mowy nienawiści nie jest konieczne, gdyż, jak twierdzi Ministerstwo, zdefiniowane w doktrynie i orzecznictwie pojęcie nawoływania do nienawiści oddaje w całości istotę realizacji przestępstwa z art. 256 § 1 k.k. jako przestępstwa dyskryminacyjnego i realizującego znamiona mowy nienawiści.⁶⁹

IV. Wybrane spotkania eksperckie i debaty z udziałem Rzecznika Praw Obywatelskich w sprawach dotyczących praw mniejszości narodowych i etnicznych

⁶⁶ INFR (2020)2322, Incorrect transposition of the Council framework decision 2008/913/jha by Poland.

⁶⁷ Pismo z 20 marca 2021 r., sprawa nr: XI.518.50.2017.

⁶⁸ Pisma z 19 lutego 2019 r. oraz 30 czerwca 2020 r.

⁶⁹ Pismo z 13 maja 2021 r. (BRT-XXI.070.3.2021.AN).

1. Delegacja Europejskiej Komisji przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji (ECRI) w Biurze RPO

Zastępczyni RPO Hanna Machińska przyjęła w Biurze RPO delegację Europejskiej Komisji przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji (ECRI). Spotkanie odbyło się 28 października 2022 r. i poprzedzone było spotkaniem z przedstawicielkami i przedstawicielem Zespołu ds. Równego Traktowania w Biurze RPO.

Delegacja ECRI przebywała z wizytą w Polsce w dniach 24-28 października 2022 r. w ramach szóstego cyklu monitoringu. Celem wizyty było zebranie informacji na temat skutecznej równości i dostępu do praw, mowy nienawiści i przemocy motywowanej nienawiścią oraz integracji i włączenia społecznego. Biuro RPO przedstawiło Komisji informację dotyczącą obszarów problemowych będących przedmiotem monitoringu ECRI. Efektem wizyty Komisji będzie sprawozdanie z monitoringu zawierające zalecenia środków, które powinny zostać podjęte przez władze krajowe w celu zapobiegania i zwalczania rasizmu i nietolerancji.

Wdrożenie priorytetowych zaleceń zostanie poddane kontroli dwa lata po publikacji raportu w ramach procedury tymczasowych działań następczych ECRI. Poprzedni raport dotyczący Polski Komisja opublikowała w 2015 r.

2. Forum Partnerstwa i Integracji w Przemysłu

W dniu 30 września 2022 r. zastępczyni RPO Hanna Machińska wzięła udział w Forum Partnerstwa i Integracji w Przemysłu. Wydarzenie zostało zorganizowane przez Koalicję Organizacji Mniejszościowych i Migranckich i odbyło się w Domu Ukraińskim w Przemysłu. Hanna Machińska wzięła udział w panelu „Obywatele, nie-obywatele. Co z osobami narodowości niepolskiej robi polski system prawny?”. Zastępczyni RPO wskazała na działania Rzecznika Praw Obywatelskich zmierzające do ochrony praw cudzoziemców oraz mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce.

3. „Forum Romskie”

Forum romskie zostało zorganizowane w dniu 27 maja 2021 r. w Kijowie przez Komisarza Praw Człowieka Parlamentu Ukrainy. Wydarzenie zgromadziło ponad 140 uczestników, z ponad 20 niezależnych instytucji praw człowieka z całej Europy i stanowiło przestrzeń, w której podzielono się ponad 20 dobrymi praktykami dotyczącymi roli Biur Rzeczników Praw Obywatelskich / organów równościowych w walce o włączenie Romów do społeczeństwa.

Pierwsza edycja Forum skupiła się również na konsekwencjach pandemii dla społeczności romskich, ponieważ kryzys COVID zwiększył stygmatyzację grup wrażliwych w Europie - w tym dla populacji romskiej. W programie znalazły się dwie sesje tematyczne - jedna dotycząca integracyjnych polityk publicznych na rzecz społeczności romskich oraz druga dotycząca zwalczania mowy nienawiści dotyczącej społeczności romskie. Rzecznik przedstawił uczestnikom forum działania podejmowane w tym zakresie przez jego urząd.

V. Procedura follow-up Komitetu ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej (CERD): raport RPO oraz stanowisko CERD

Komitet ONZ ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej (CERD) w Genewie w dniach 6-7 sierpnia 2019 r. rozpatrzył okresowe sprawozdanie Polski z realizacji Międzynarodowej Konwencji z 1966 r. w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, ratyfikowanej przez Polskę w 1968 r. Do przedłożonego przez rząd sprawozdania Rzecznik Praw Obywatelskich przedstawił swoje uwagi. Komitet przyjął uwagi końcowe w dniu 29 sierpnia 2019 r.⁷⁰.

We wrześniu 2019 r. CERD wydał rekomendacje dla polskich władz dotyczące sposobów działania w zakresie zwalczania dyskryminacji ze względu na rasę, pochodzenie etniczne i narodowość. Wśród zaleceń Komitet wskazał m.in. konieczność zagwarantowania Biuru RPO – a zwłaszcza Zespołowi ds. Równego Traktowania – adekwatnego finansowania i zasobów ludzkich, tak by mógł on efektywnie wykonywać swoje zadania.

Komitet zasygnalizował również potrzebę zmian legislacyjnych, w tym gwarantujących możliwość skutecznego zapobiegania, zwalczania i reagowania na przypadki mowy nienawiści i wszelkiego nawoływania do nienawiści ze względów rasowych, również w Internecie i przez osoby publiczne. Komitet zobowiązał rząd do złożenia sprawozdania po roku wydania poszczególnych rekomendacji. RPO przedstawił⁷¹ Komitetowi uwagi na temat wdrożenia przez Polskę wskazanych przez CERD zaleceń i wskazał m.in. na aktualną sytuację RPO oraz problem niedofinansowania jego działalności. Zwrócił ponadto uwagę na brak działań w zakresie walki z mową nienawiści i przestępstwami motywowanymi nienawiścią.

⁷⁰ Raporty rządowe i RPO oraz Uwagi końcowe CERD dostępne są pod adresem (materiały dotyczące 99. Sesji Komitetu): https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=1290&Lang=en

⁷¹ Raport RPO z 29 marca 2021 r., sprawa nr: XI.516.1.2021.

W dniu 30 kwietnia 2021 r. Komitet ustosunkował się do raportu Polski i w pełni uwzględnił uwagi Rzecznika. CERD uznał, że RPO nie otrzymuje wystarczających środków finansowych z budżetu państwa, aby umożliwić mu pełne wykonywanie swoich mandatów. Wyraził też oczekiwanie, by Polska w kolejnym sprawozdaniu okresowym przedstawiła środki podjęte w celu zapewnienia ciągłości, niezależności i skuteczności RPO (również w kontekście przyznanego budżetu).

Za niewystarczające Komitet uznał również informacje przedstawione przez Polskę w zakresie zwalczania mowy nienawiści i przestępstw motywowanych nienawiścią – zwrócono uwagę, że brakuje danych dotyczących ścigania i karania tych czynów. Podkreślono, że nie przeprowadzono dotychczas wystarczających kampanii edukacyjnych i informacyjnych na temat mowy nienawiści. Komitet zażądał informacji na temat obecnego statusu prawnego funkcjonujących w Polsce organizacji odwołujących się do ideologii faszystowskiej, uznając odpowiedź polskiego rządu za niewystarczającą.